

EDITORIAL

O „SENSIBILITATE SUDICĂ” A MEMORIEI ȘI ORALITĂȚII

Un posibil trasaaj într-o topografie a centrelor sau preocupărilor de istorie orală, sudul Franței, cu lumea ei occitană și provensală se regăsește preeminent în marea și indelebila povestire a trecutului.

Este vorba de o acuitate narativă și epică ce răzbește particular în marea - poveste - despre - sine a lumii și care a produs și fertilizat în permanență preocupări de istorie orală, de hermeneutică a oralității și a discursului memorialistic. Acolo, în France Midi se petrece o deambulație sui-generis într-o „grădină a deliciilor” pe traseul memorie-oralitate-istorie-istoriografie, conturându-se, așadar, o „sensibilitate sudică” asupra trecutului dacă ne prevalăm de titlul unei cărți care „a făcut dată”¹ a lui Ph. Joutard², un clasic al istoriei orale din Franța și anume *Légende des Camisards. Une sensibilité au passé*, (1977).

Aici s-a instituit la nivelul unui centru de cercetări, a cărui denumire forțează accepțiunea unor preocupări complexe și inovative articulate de memorie-istorie-realitate-identitate și anume „Centre de Recherches méditerranéennes sur les Ethnotextes, l'Histoire orale et les Parles régionaux” (CREHOP). Acest centru reclamă autenticitatea, particularitatea și idiomatismele culturale, procedând la o descensiune într-o lume a marginalității și umilității, dar în egală măsură într-o lume a „adevărului, a profunzimilor invizibile a cotidianului mut”.

Acordajul etic al unor astfel de devoțiuni profesionale este datorat lui Ph. Joutard, căruia confraternal, P. Nora, în cadrul unui omagiu, îi adresează următoarele cuvinte: „Cu siguranță, dimensiunea etică a istoriei orale te-a sedus în această noutate metodologică. Cuvântul dat celor fără cuvânt în istorie.”³

---

¹ P. Cabanel, A-M. Granet-Abisset, I. Guibal, Avant-propos le *Montagnes Méditerranéennes Mémoire. Melanges offerts à Philippe Joutard*, Aix-en-Provence, Musée Dauphinois et Publications de l'Université de Provence, 2002, p. 15.

² cf. P. Joutard, *Légende de Camisards. Une sensibilité au passé*, Paris, Gallimard, 1977; idem *Ces voix qui nous viennent du passé*, Paris, Hachette 1983.

³ P. Nora, *Mon cher Philippe (Lettre - Préface)* în „*Montagnes Méditerranéennes Mémoire...*” p. 13.

Această nouă „sensibilitate asupra trecutului” convertită într-o inovativă metodologie de cercetare, într-un nou domeniu și cu un nou instrumentar hermeneutic, derulate toate într-un spațiu genuin al povestirii și al emergenței oralității care este France Midi se poate recupera din câteva cărți, ce asamblează dinspre variate direcții de cercetare și perspective interpretative un discurs istoriografic delimitat de istorie-memorie-oralitate.

Aplicațiile acestui raport epistemologic sau ale acestor sintagme metodologice la trecutul aproximativ de „o nouă sensibilitate” în înțelesul semnificării și valorizării lor prin intermediul memoriei și a releului oralității fac obiectul unui volum colectiv intitulat „*Montagnes Méditerranée Mémoire*” (2002). Este vorba de un *trecut concret, terestru, al locurilor și locuirilor*, un trecut indiciar, al urmelor pe care trecerea timpului le-a lăsat în „diacronia” spațiului.

Recuperarea memoriei locurilor se face prin variate modele analitice și interpretative. Una dintre aceste direcții ar fi cea care operează cu *memoria legendară* a locului în dialog cu istoria-realitate, ca de exemplu confruntarea dintre „memoria romanității” mai exact a romanizării și *legendarul toponimic*, în cazul regiunii Provence.⁴ În acest caz, memoria locurilor este marcată de aderența între toponimia epocii romane și cea medievală și modernă din Provence. Transferul toponomastic spre epoca modernă se realizează prin alterările pe care le aduce latina medievală prin intermediul memoriei colective structurată de istoricii epocii respective, în care un rol important l-au avut mediile savante și literare din secolul al XIX-lea. Astfel s-a lansat un program de re-latinizare a acestui spațiu geografic prin proiectul politic al „Uniunii latine”, ce l-a avut în frunte pe Fr. Mistral, proiect alimentat de „mitul lingvistic al unei romanități exacerbate” prin care provensala se socotea „mama limbilor romanice”.⁵

Direcționată spre o realitate toponimică romană și spre cea de extracție din imaginarul popular, ingerința savantă a lansat o anecdotică ce constituie liantul unei memorii a locului ce se reproduce din antichitate până în epoca modernă. Această *întreținere savantă* a memoriei, asociată fluxului infraistoric indus de *imaginarul popular*, vine să deschidă o seducătoare discuție în raportul dintre memorie și istorie și între *toponimie* și *povestea locurilor*. Ingerința savantă, pe de o parte, întreține memoria locurilor, iar pe

⁴ J. Cl. Bouvier, *Mémoire de la romanité et légendaire toponimique en Provence*, în „*Montagnes Méditerranée Mémoire...*”, pp. 196-208.

⁵ *Ibidem*, p. 197.

de altă parte produce o reconsiderare a acesteia în contextul unor proiecte legendare fondatoare prin care spațiul este reînscris în jurul unor figuri legendare, a unor „amintiri dorite și visate a evenimentelor fondatoare”⁶, aferente unui teritoriu. Acest produs memorizator și rememorizator pune în discuție *istoricizarea memoriei*, dinamica istorică a memoriei care asumă amintirea actelor fondatoare și, deopotrivă, interpelările istorice.

Interpelările istorice ale memoriei, cu scopuri vădite de reconstruire a trecutului, de re-prezentare, dar mai ales de ficționalizare a trecutului fac parte și dintr-un program al romantismului românesc. Gh. Asachi prin „Albina românească” (1823-1833) și litografiile editate în atelierul său tipografic, I. H. Rădulescu prin „Curierul românesc” (1829), Zaharia Carcalechi prin „Biblioteca românească” (1821), M. Kogălniceanu prin „Calendarul pentru poporul românesc” (1845), și „Album istoric și literar” (1851), Carol Popp de Szatmari în „Albumul național” colportează la nivelul unor imagini, litografii, gravuri un trecut legendar, resuscitat, istoric și romantic.

Ingerința savantă în memoria colectivă, legendară, prin rolul imaginativ și fabulatoriu încorporează în cultura română o direcție romantică și istoricistă și una latinizantă care celebra acuratețea latină a originilor ca memorie fondatoare. Ilustrativ pentru modul în care interpelările savante, istorice, articulează memoria legendară este titlul unei cărți editate de Gh. Asachi în 1840 și intitulată *Dokia și Traian. Despre zicerile populare ale românilor. Itinerarul Muntelui Pionul (Ceahlăul)*. „Asachi care în tinerețe mersese la Roma spre a-și cunoaște obârșiile neamului și care printre cei dintâi înțelese drama dacilor întâlniți pe Columna lui Traian, încearcă acum să exprime printr-un mit, ideea dublei origini a poporului nostru. Insistând asupra substratului dacic, el deschidea astfel lungă serie a acelor care *savunți* (s.n.) sau visători *romantici* (s.n.) vor căuta să pătrundă tainele celor mai vechi locuitori ai pământului românesc. O *tradiție populară* (s.n.) pe care Asachi o pune în legătură cu un pasagiu din „Descrierea Moldovei” de Cantemir ar fi păstrat amintirea Doamnei Dochia (Dacia - n.n.) fiica lui Decebal, rătăcind prin pustietățile muntelui Pion travestită în păstorită. Urmărită de Traian, ea ar fi scăpat cu ajutorul lui Zamolxe, prefăcându-se într-o stâncă. Numele Dochiei ar fi devenit apoi acela al sfintei ortodoxe Dochia (Evdochia - n.n.) a cărei zi cade la

⁶ *Ibidem*, p. 208.

începutul lui martie, când soarele intră în zodia berbecului și natura întregă ar plânge soarta fetei ultimului rege dac.⁷

Înregistrările memoriei colective, induse prin interpolările savante reperează o adevărată *stratigrafie a unui memotopos*, centrat de muntele Ceahlău: un strat ancestral, astrologic (intrarea soarelui în zodia Berbecului), unul dacic, precreștin, unul roman și unul creștin ce trimite spre derularea sintagmatică a sinaxarului. Este un dialog între timp și spațiu, între kronos și kairos și topos, între onomastică (Dacia, Dochia, Evdochia) și toponomastică (Pion, Ceahlău). Aceste înregistrări ale memoriei localizează și istoricizează narațiunea legendară pe traiectoria memorie-istorie-povestire, lărgind, în consecință, câmpul hermeneutic reconfigurat de asocierea dintre scris și oralitate.

Dialogul dintre *memorie istorică* și *memorie legendară*, dintre scris și oralitate trimite spre o reordonare a trecutului în înțelesul că se pun în evidență secvențe de prezent „trăit” în succesiunea lui cronologică, de experiențe umane, de fixare a oamenilor trecutului într-un prezent ce le-a aparținut și nu de conexiune convențională și constrângătoare a aceluși trecut de prezentul istoriografic. Mai exact, istoricii confiscă prezentul oamenilor trecutului și îl reamplasează nu într-un prezent al trecutului, ci într-un trecut istoric defectiv de prezent. Această *paseizare abuzivă* a vieții oamenilor de altădată este una dintre cele mai puternice deformări pe care le aduce discursul istoriografic asupra trecutului. Înainte de încheierile postmoderne asupra trecutului, P. Chaunu scoate trecutul din vectorizarea lui către prezentul auctorial, din liniaritatea lui evolutivă spre prezent și constată că „trecutul este un moment al duratei”, este o secvență de timp care a avut un prezent trăit, într-o anumită durată, iar prezentul („de azi” - n.n.) este un viitor trecut.

Această „prezentificare” a trecutului se face prin faptul că istoricul nu dă seama de un trecut trăit, de o viață pe care oamenii trecutului au trăit-o la timpul prezent. Calitatea esențială oricărui prezent este că acesta reprezintă un timp trăit: „Prezentul este dimensiunea vieții. Toată viața de trei miliarde de ani este trăită în prezent... prezentul nu este doar o problemă de cronologie, ci de intensitate a trăirii... trecutul nu este decât o succesiune de prezenturi, de trăire deplină, intensă, trecutul este o

⁷ R. Niculescu, *Gh. Asachi și începuturile litografiei în Moldova* în „Studii și cercetări de bibliologie”, București, 1956, pp. 106-107 cf. și G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, 1941, p. 62; *Viața și pătimirea cuvioasei Evdochia (Viețile Sfinților din lumea morții)*, Mănăstirea Neamțului, 1817.

succesiune de rememorări.⁸ Ieșirea trecutului din istoriografie și readucerea sau reamplasarea lui istorică, atribuie „trecutului propria lui demnitate”, acel „Eigensinn”⁹, o oprire a trecutului în prezent pe care doar memoria o înregistrează.

Memoria ca narațiune substituie explicația istoriografică, cea care trimite în mod esențial și reconstituie un trecut direcționat opresiv spre prezentul auctorial asemenea unui tropism artificial, astfel încât trecutul nu există ca prezent în sine, ci doar ca *retroproiecție a prezentului*.

Această „propensiune regresivă” sau „utopie regresivă” după unele formulări, ce traduce, în fapt, un oximoron și prin urmare anulat prin contrapunerea „de plano” a sensurilor, rămâne o temă romantică la care au subscris N. Bălcescu, I. Heliade Rădulescu sau Gh. Asachi cu „fantasmele sale paseiste atât de bine fixate de litografiile didactice”.¹⁰

Ordonarea trecutului prin memorie și stratificarea memoriei (istorică, legendară) produce cel puțin două efecte în perimetrul interpretativ și reconstitutiv al vieții oamenilor de altădată. Pe de o parte prezentarea subiectivă a experiențelor umane, iar pe de altă parte o reprezentare transistorică a sensului și a viziunii pe care oamenii „prezentului trăit” le-au elaborat transsubiectiv asupra lumii, a orizontului de așteptare pe care l-au construit într-o epocă sau alta. Din acest motiv, istoria (scrisul istoric) se re poziționează ca memorie și reprezentare. Reconsiderarea locului memoriei legendare în discursul istoriografic consolidează statutul de știință globală a istoriei și deopotrivă „resubstanțiază regulile metodologice ale cercetării istorice”.¹¹

Această calibrare istorică a memoriei realizează tensiunea dintre memoria transmisă, cea de „durată lungă” și cea indusă, provocată, construită. Deconstruirea istorică a memoriei, în cazul locurilor și locuirilor poate consacra și un alt raport tensiv și anume cel dintre „*locurile memoriei*” și „*memoria locurilor*”. Dacă, în primul caz, este vorba de o concentrare într-un anumit loc a istoriei ca *marcaj simbolic* al unor evenimente, procese și care sugerează reperatele unei istorii colective complexe „subiect de

⁸ P. Chaunu, *La mémoire de l'éternité*, Paris, Robert Laffont, 1975, pp. 241-243.

⁹ I. Rüsen, *Desfacerea ordinii istorie-modernitate, postmodernitate, memorie*, în „Xenopoliana”, XI, nr. 3-4, Iași, 2003, p. 24.

¹⁰ S. Antohi, *Civitas imaginallis. Istorie și utopie în cultura română*, Iași, Polirom, 1999, p. 128. Între istorie și utopie este tautologic a mai plasa așa-numita „utopie regresivă”.

¹¹ I. Rüsen, *op. cit.*, p. 26.

contrarrietăți multiple și stârnite, traversate fără încetare de mize sociale, culturale, geopolitice”, a unei „istorii reconstituite”, în cel de-al doilea caz, este vorba de un „spațiu trăit” de un *marcaj cotidian*, al „antropizării”¹² ce memorează povestirile spuse și nespuse încă, ale raportului și a confruntării dintre oameni și cadrele istorice și socio-culturale ale vieții lor.

În ordinea aceleiași dualități analitice și reconstitutive (memoria istorică, memoria legendară, locuri ale memoriei - memoria locurilor), se poate plasa și jocul dintre *memoria pierdută* și *memoria regăsită*. Dinamica unei astfel de alternanțe, transmutații sau metamorfoze în procesul memorizator urmează îndeaproape utilizările politice sau culturale ale trecutului sau intră în mecanismele implacabile ale amintirii și uitării. Memoria „transmisă prin familii sau tradiție” se crodează, se anemiează începând cu a treia generație sau se regenerează „înlocuind vechile tipare cu noi imagini”, învecinându-se cu o istorie care este deopotrivă „a tăcerilor, oculărilor, dar și a redescoperirilor”.¹³

Amplasarea memoriei locurilor în siajul instrumentalizării politice și culturale a trecutului pune în evidență acest joc al memoriei pierdute și redescoperite în condițiile în care „această memorie este încorporată în situri, edificări, statui, mărturii geografice”. „Locurile memoriei” în definiția lui P. Nora, pornesc de la materialitatea locurilor în sensul strict al termenului, dar ele sunt încărcate cu un conținut simbolic „care evocă suportul imaterial, al memoriei”.¹⁴ Ele semnifică, în egală măsură, lăsamintele trecutului, modul în care o societate se reprezintă pe sine sau se dezvăluie altora prin oglinda propriului trecut, dar și uitările, tăcerile asupra unor aspecte ce nu intră în demnitatea lui „*commendatio memoriae*”. Aceste locuri ale memoriei, precum și tăcerile asupra unor aspecte ale trecutului sunt rezultatul unor „complexități ale imaginarului” care nu se pot sustrage istoriei.

În proximitatea aceleiași demers cognitiv asociat *memoriei* și *imaginarului*, ale utilizărilor acestuia în discursul istoriografic, s-au lansat o serie de interogații asupra modului în care este posibilă o istorie (scris istoric) în accepțiunea lui clasică. Ceea ce s-a reținut în mod esențial este faptul că la nivelul memoriei și imaginarului se pot detecta remanențele și „reprezentanțele” în înțelesul lui P. Ricoeur, ale trecutului în percepția

¹² R. Marronis, *Lieux de mémoire, mémoire des lieux*, în „Montagnes...” p. 450.

¹³ M. Vovelle, *La mémoire perdue, la mémoire retrouvée. Aix-en-Provence, où la mémoire et la ville*, în „Montagnes Méditerranéennes Mémoire...” p. 248.

¹⁴ *Ibidem*, p. 250.

individuală și colectivă, rezultate din transmiterea „marii istorii” prin releul amintirilor „celor mici”.

Derularea „marii istorii” la nivelul unui discurs oficial, instituționalizat, își găsește replica idiomatică, populară, particulară la nivelul memoriei și imaginarului colectiv. Cele două sunt sesizabile în așa-numitul „legendar istoric”¹⁵, care este un ansamblu complex de surse, reprezentări și transmisiuni generaționale detectabile în imagini, obiecte, cuvinte din gestiunea memoriei și imaginarului. Suportul esențial al acestora este memoria familială, întrucât „codul familial este cel care conservă raportul cu trecutul” și în egală măsură este „locul privilegiat al comunicării”¹⁶ și al transmiterii memoriei. Familia oferă un context de ascultare și reverberanță a comunicării și a enunțului memorizator. În acest cadru, se receptează, se transmite și retransmite prin memoria generațională „marca istorie”.

Ceea ce reține memoria și imaginarul social prin tradiția orală este unicitatea sau evenimentele unice dinspre „marea istorie”, care apoi se convertesc într-o ipostază simbolică ce înscrie durată lungă a istoriei. Teme precum: luptele, exploatarea, persecuțiile, clandestinitatea, rezistența, exodul sunt evenimente *impresive* ale memoriei colective și *transfigurative* în zona imaginarului. La incidența cu marea istorie, memoria colectivă devine memorie istorică¹⁷, iar imaginarul o construcție istorică sui-generis. Memoria istorică presupune o construcție și o reconstrucție permanentă a trecutului, un „montaj ce operează cu citate și reutilizări ale trecutului”¹⁸. Memoria istorică este prin urmare o „economisire a trecutului în prezent”¹⁹. Pornind de la această construcție a trecutului în memorie și imaginarul colectiv, se poate particulariza acel „historem” ce reprezintă un ansamblu de formule, clișee, imagini grupate în cuvinte sau grupuri de cuvinte ce subzistă la nivelul oricărui discurs istoric și identitar. Este o „reperare” a trecutului în discursul istoric nu atât sub semnul verității, cât mai ales sub cel al celebrării, comemorării, al transmiterii sensului istoric ancestral.²⁰

¹⁵ P. Gaudin, C. Reverchon, *Entre mémoire et imaginaire, l'histoire autrement*, în „Montagnes Méditerranéennes Mémoire...” p. 535 et sq.

¹⁶ *Ibidem*, p. 537.

¹⁷ *Ibidem*, p. 537.

¹⁸ *Ibidem*, p. 538 cf. și A. Muxel, *Individe et mémoire familiale*, Paris, Nathan, 1996.

¹⁹ *Ibidem*, p. 539 cf. și P. Nora, *Entre mémoire et l'histoire* în „Lieux de mémoire”, vol. I, Paris, Gallimard, 1984.

²⁰ *Ibidem*, p. 241.

Seducătoare prin „efectul de real” pe care îl produce provocarea memoriei ca mărturie istorică²¹, aceasta trebuie să stea sub semnul criticii istoriografice, a distanțării critice mai ales în condițiile postmodernității, când s-a instituit „era mărturiei”, a povestirii de viață, care fatalmente augmentează – incontestabil – câmpul documentar, dar în mod imperativ și pe cel critic. Mărturia ca *practică a memoriei* – din zona aceluiași demers cognitiv – este rezultatul unei alte dualități instituite la nivelul unei polarități auctoriale, *anchetatorul* (cercetătorul) și *martorul*. Aceasta se construiește în contextul istoriei orale într-o coexistență echilibrată dintre anchetator și martor, bazată pe un transfer mutual de încredere în care rolul primordial îl deține „cultura și etica personală a cercetătorului”.²² Ele se manifestă în principal în empatia cercetătorului, adică în capacitatea de a te plasa în starea interlocutorului. La rândul ei, empatia poate induce fie către simpatie și politețe, fie către intimitate și respingere.

Mărturia provocată comportă o serie de funcții în procesul reconstituirii istorice, dincolo de utilizarea ei primordială ca sursă istorică genuină. Funcția *etică* a mărturiei devine evidentă, în cadru unei istorii „rupte, disperate, distruse”, ea îndeplinind în acest caz o „triplă voință de înțelegere, amintire, transmitere”²³, fapt ce reverberează în cele din urmă în construirea memoriei colective.

Funcția *epistemologică* reiese din actul dialogic al cunoașterii și comunicării, instituit între cercetător ca mediator și interpret al memoriei și mărturiei și interlocutor ca purtător pasiv al memoriei și factor activ al mărturiei. Acest balcaj încorporat în persoana martorului de la memorie și amintire la mărturie și transmitere, configurează complexitatea fenomenului oralității.

În conclucrarea dintre cercetător și interlocutor se relevă și o funcție *intelectuală* a mărturiei, în sensul că ea produce o ordonare, o elucidare și o reconstruire inteligibilă a memoriei și amintirilor, articulate de o logică narativă și, deopotrivă, este sugerată sau indusă martorului o lectură critică a evenimentelor relatate. În egală măsură „actor al memoriei”, martorul participă în mod esențial la un „ecleraj al locurilor, monumentelor și situațiilor studiate”²⁴ sau augmentează câmpul „vizual” și documentar al

²¹ cf. A. Wiewiorka, *L'Être du témoin*, Paris, Plon, 1998.

²² Chantal Bordes-Benayonn, *Le chercheur et le témoin entre enquête et entente*, în „Montagnes Méditerranéenne Mémoire...”, p. 530.

²³ *Ibidem*, p. 531.

²⁴ *Ibidem*, p. 533.

evenimentelor narate, realizându-se o multiplicare a cunoașterii unei singularități evenimentiale. De la singularitatea povestirii, mărturiei în perimetrul sociologic se ajunge la o pluralitate de surse documentare ce recompun și reconstituiesc evenimentul istoric. Din această perspectivă se deduce funcția *comunitară și socială* a mărturiei. Este vorba despre proiecția prin mărturie a istoriei realitate, în care se relevă o indelebilă confruntare între „o comunitate de destin și o pluralitate a experiențelor”.²⁵

În planul narativității mărturiei se poate descoperi o funcție *dramatică* în compunerea tramei relatării. Martorul intră în condiția unui dialog imaginar cu interlocutori virtuali, martori nevăzuți ai mărturiei sale, dar în egală măsură el aduce în economia povestirii sale citatul, dialogul cu alții, poziționarea opiniilor, confruntării și confirmării, toate asamblate într-un scenariu ce redă istoria-realitate în narațiunea mărturiei. Relatarea este în interioritatea sa, asumarea unei istorii-realitate „*déjà-vu*” care se derulează prin evenimente și personaje, situații și ipostaze scenice care sunt transmise de autorul-scenarist care este martorul. Acest joc scenic redat prin mărturie este specific oralității, spunerii.

Complementară unei istorii memorate, a unei istorii „la purtător” (martorul), există o altă ipostază a memoriei provocate sau cercetate, cea oferită de o expediție în universul sau patrimoniul memorialistic al unei familii reprezentate de așa numitele „*hârtii de familie*” (scrisori, acte notariale, albume de fotografii, jurnale etc.). Rămâne sub semnul exemplarității o cercetare realizată pe această temă a memoriei și sentimentelor în zona alpină din Provence.²⁶ Această istorie „domestică” prin memoria scrisă și vizuală configurează într-un mod aparte o memorie identitară ca o entitate ce materializează și concentrează patrimoniul real și afectiv al unei familii. Jocul dintre văzut și nevăzut, dintre privat și public, dintre „nuditatea” secretelor de familie și pudicitate determină seducția unei aventuri în cercetarea memoriei familiale. Tipul de anchetă orală abordat într-o asemenea cercetare poate induce fenomenologia identității, a prestigiului și a memoriei în spațiul familial.

Metodologic se instituie o relație funcțională între patrimoniul familial, narator și anchetator, în sensul că *adiacențele memoriei*, hârtiile și fotografiile de familie ies din adiabatismul lor domestic prin intermediul

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ V. Feschet, *Les papiers des familles. Une ethnologie de l'écriture, de la mémoire et des sentiments en Provence alpine*, Aix-en-Provence, Publications de l'Université de Provence, 1998.

etalărilor și decodificărilor pe care le aduce martorul-membru de familie. Mai exact, acest martor provocat de istoricul cercetător realizează un ghidaj oral printre aceste urme ale memoriei care sunt „hârțiile de familie”. Intervievatul assemblează într-o narațiune memorialistică sui-generis, memoria scrisă și vizuală, umple zona interstițială din acest sistem sau rețea memorizatoare pasivă. Martorul (intervievatul) este de fapt un intermediar ce vivifică *poveștile nespuse*, uitate sau arhivate în scrisori și fotografii și le articulează într-un discurs coerent rememorativ.

Pe de altă parte, acest ghidaj oral în arhiva familiei produce o *istorie în istorie*, în care memoria scrisă și vizuală este deopotrivă subiect și obiect în procesul reconstitutiv, întrucât ghidul oral, din familie se presupune și în egală măsură se livrează pe sine ca obiect al memoriei generaționale, ce este, la rândul ei, succesivă generațiilor trecute, mai exact, ea reproduce și transmite mai departe un patrimoniu memorialistic.

Hârțiile și fotografiile de familie ca patrimoniu identitar și simbolic al unei familii exprimă în mod indirect o *ordonare* a memoriei unei familii. Acest proces ordonator articulat de închiderea (încapsularea) memoriei în hârții de familie și de fixare a prestigiului și identității în înscrisuri notariale, juridice este finalizat de o indexare a acestora într-un patrimoniu memorialistic în majoritatea lui latent și pasiv și doar uneori resuscitat în demersuri juridice (tranzacții de proprietate, procese în justiție etc.) sau în cele afective și rememorative. Etalarea memoriei, prestigiului și a identității familiale se petrece și în condițiile unei rememorări provocate (interviuri, anchete) sau în situații concurențiale din comunitate, societate cu finalități centrale de miza faimei și a recunoașterii.

În ultimul rând, „hârțiile de familie” și fotografiile și indexarea lor transmit informații, modele metodologice și funcționale privind *cultura memoriei* în familie. Această cultură a memoriei gestionează „o memorie a sângelui” și „o memorie a solului”²⁷, o componentă umană și una fizică, materială, una încorporată în *timp*, cealaltă în *spațiu*. Astfel, memoria apare ca virtualitate a unei realități patrimoniale și a unei reprezentări simbolice în discursul familial și generațional.

De la o istorie tăcută, cea a „hârțiilor de familie” și a fotografiilor, în dialogul dintre istorie și memorie se interpoziționează *povestirea și povestea locurilor*. O cercetare în acest sens fiind volumul intitulat

---

²⁷ *Ibidem*, p. 212.

„Povestirile Occitaniei”²⁸ care adună un grupaj de studii ce asamblează povestirea (ca discurs) a unei zone de o pregnantă identitate etnoistorică și culturală din spațiul francez. Cercetarea și deconstructivismul literaturii tradiționale culte în vederea recompunerii istoriei „spuse” sau a istoriei ca povestire formează tema centrală a volumului mai sus amintit. În cazul de față, povestirile istorice, operele literare, mărturiile individuale, „marile cicluri legendare”, cântecele sunt în cele din urmă „povestiri despre origini”. Altfel spus, toate povestirile sunt adjuocate ca răspunsuri multiple, diverse la interogarea trecutului și în plan secundar de legitimare, ce definesc și autodefinesc un spațiu cultural-istoric. Toate sunt în cele din urmă o istorie scrisă la persoana întâi, o istorie care vorbește prin și despre sine, o istorie dezalienată în „formă pură” ce urmărește regăsirea „eufoniei pierdute”.²⁹ Această narativitate generică și originară este una fondatoare și unică ce ulterior s-a spart și s-a diseminat într-o multitudine de povestiri care s-au aflat de-a lungul timpului istoriei într-o neostoită căutare de sine și de întoarcere la eufonia unui spațiu și timp primordial, extraistoric.

Povestirile prezente în această lucrare se organizează după o structură de două ori ambivalentă. Într-o primă instanță, se poate evidenția ipostaza *narativă* a acestora ce se argumentează prin propensiunea de a povesti într-un timp al povestirii, al retrăirii virtuale, ca prelungire a unui timp al retrăirii istorici-realitate, ca „res gestae”, și a doua ipostază, cea *discursivă*, ce se poate asocia comunicării verbale, gestuale, iconice aferente afirmării identității unei comunități, a unei societăți.

Într-o a doua instanță se poate releva dualitatea de planuri din „istoria-povestire” și anume un plan al „marii istorii”, *oficiale*, îndepărtate și un plan al istoriei-povestire circumscrisă locului, a proximității și vecinătății, o istorie *domestică*. Alternanța sau dialogul celor două planuri întrețin identitatea unui spațiu cultural-istoric de maximă pregnanță a particularismului, a idiomatismului, cum este Languedoc. Agresivitatea „marii istorii” asupra unui spațiu cultural, istoric și lingvistic particular este relevabilă nu numai în pierderea limbii originale „langue d’Oc”, ci și în dispariția unui teritoriu original, în disoluția „ascendențelor tutelare”.³⁰

²⁸ *Récits d’Occitanie* (Sous le direction de Jean-Claude Bouvier et Jean Noël Pelen) Aix-en-Provence Publications de l’Université de Provence, 2005.

²⁹ *Ibidem*, p. 7.

³⁰ *Ibidem*, p. 6.

Ele sunt remarcate însă în memoria individuală și colectivă printr-un „fabulos travaliu narativ”, pe care martorii, locuitorii îl reactivează pentru a-și justifica și legitima o identitate, chiar dacă ea a fost pierdută în fața „marii istorii”, oficiale, etatiste și dominatoare. Povestirea și memoria sunt singurele ce recompun spațiul originar și ereditar, ele se convertesc într-o autoreferențialitate a unui discurs identitar defectiv.

Între marginile scrisului și ale oralityții se plasază cercetările pline de sugestii pentru istoria orală, asupra *etnotextelor*. Definit drept un „text oral, înregistrat” și un „discurs oral”, etnotextul este un text provocat, lingvistic și extralingvistic, de către ancheta orală și aparține unei culturi „interioare” locale, regionale, etnice. Este un text provocat și recuperat dintr-o interioritate genuină, nu printr-o anchetă de tip sociologic și istoric, ci printr-una „etnotextuală”,³¹ preocupată de a pune în evidență cu predilecție tradițiile și identitatea culturală a unei comunități (povestiri, proverbe, cântece, balade, legende etc.).

Etnotextul este nu numai un text oral, ci și un discurs oral, adică ceea ce un grup sau comunitate comunică despre sine, despre „propria realitate, istorie, prezent, permanențele culturii și mutațiile pe care le-a traversat”.³² Prin urmare, etnotextul este un *endotext* care induce nu numai o „lectură culturală”, ci și una ce a indexat și fagocitat în interior evenimente sau fragmente din marea istorie. Etnotextul este un vehicol al „marii istorii”, asumate și asimilate secvențial la nivelul unei comunicări identitare. Resorbția „marii istorii” în memoria colectivă și așezarea ei în palierele tradiției și culturii produce o povestire „par elle-même” a istoriei. Etnotextul recentrează marea istorie în ipostaza ei trăită, nu neapărat adevărată, cât mai ales autentică.

Această trecere în revistă a cercetărilor și preocupărilor ce mărturisesc realizări sau întâlniri cu istoria orală din sudul Franței vin să argumenteze emergența unui spațiu al oralityții în discursul istoric și etnologic contemporan, sau altfel spus, presiunea unui spațiu tradiționalist, fabulos asupra întreprinderii erudite, impregnate în mod natural de o „sensibilitate sudică” aparte a memoriei și istoriei.

Prof. univ. dr. Doru RADOSAV

---

³¹ *Les voix de la parole. Ethnotextes et littérature orale*, Aix-en-Provence, P.U.P., 1992, p. 14.

³² *Ibidem*, p. 15.